

УДК [373/016:811.111](477.85)“190/191”

Тумак О. М.*

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В РІЗНИХ ТИПАХ ЖІНОЧИХ ШКІЛ БУКОВИНИ (ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Досліджено методичні аспекти навчання англійської мови в жіночих школах Буковини на початку ХХ століття. Здійснено огляд наукових праць на дану тематику. Вказані передумови розвитку методики навчання англійської мови на Буковині. Дана характеристика процесу навчання англійської мови в жіночих навчальних закладах у період перебування Буковини у складі Австро-Угорщини. Проаналізовані навчальні програми жіночих ліцеїв досліджуваного періоду.

Ключові слова: методичні аспекти, жіночі школи, навчання англійської мови, навчальні програми.

Важливість знання історії методики навчання іноземних мов для її розвитку в онтогенезі видається аксіоматичною. З одного боку, суттєва роль історії будь-якої наукової галузі для ефективного розвитку останньої. З іншого боку, тенденції розвитку методики навчання англійської мови на Буковині як окрема наукова проблема комплексно й систематично в обраних хронологічних межах не досліджувалася.

Вивченням історії Буковини досліджуваного періоду займалися В. М. Ботушанський (вивчав сільське господарство Буковини (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)), О. В. Добржанський (розглядав національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст.), А. І. Жуковський (описував історію Буковини від минулого до сучасності) та ін.

Розвитку освіти Буковини присвячені праці І. В. Житарюка (досліджував математичну освіту і науку Буковини та Північної Бесарабії в міжвоєнний період (1918–1940 рр.)), О. І. Пенішкевич (проаналізувала розвиток українського шкільництва на Буковині ХVІІІ – початок ХХ ст.), Л. І. Кобилянської (охарактеризувала становлення і розвиток українських народних шкіл на Буковині (70-ті роки ХІХ – початок ХХ ст.)), І. М. Петрюк (досліджувала становлення і розвиток загальної середньої освіти на Буковині (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.)) та ін.

Тенденціям розвитку методики навчання іноземних мов у Західній Україні (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.) присвячено праці Б. І. Лабінської. Це доводить, що методичні аспекти навчання англійської мови у різних типах шкіл Буковини, не були об'єктом спеціального наукового дослідження.

Відсутність спеціальних досліджень розвитку методики навчання англійської мови на окресленій території і обраних хронологічних межах зумовлює актуальність даної роботи.

Беручи до уваги викладене вище, у цій статті ми ставимо за мету проаналізувати передумови розвитку методики навчання англійської мови, розкрити характерні риси навчання англійської мови в жіночих школах Буковини часів Австро-Угорщини та вказати методичні аспекти навчання вище згаданої дисципліни в різних типах шкіл.

Кінець ХІХ століття характеризувався посиленням інтересу до навчання іноземних мов на Буковині. Проблеми методики навчання цих предметів обговорювалося на крайових шкільних радах, у періодиці, а також відображено в законодавстві. До 1890 року завершилося прийняття конституційних законів і сформувалася система освіти. Зміни, які відбулися в освіті у другій половині ХІХ століття, уможливили виокремлення типів шкіл буковинського краю: народні школи, класичні гімназії, реальні гімназії та реальні школи, жіночі ліцеї і жіночі школи. Останні виключали з навчальних планів класичний компонент (навчання латинської і грецької мов), заповнивши його місце сучасними мовами і природничими дисциплінами.

До 1880 року в школах Буковини навчали таких іноземних мов: німецької, латинської, грецької, французької і польської. Згодом англійська мова була введена як обов'язковий

* © Тумак О. М., 2014

предмет у гімназіях, жіночих ліцеях і реальних школах, про що свідчить переписка Крайової шкільної ради Буковини з Міністерством віросповідань і освіти Австро-Угорщини, віднайдена в Державному архіві Чернівецької області [1]. Саме в жіночих школах робився акцент на гуманітарну освіту, натомість, чоловічі школи мали ремісничі напрямки й готували майбутніх фахівців з професій, притаманних чоловічій статті.

На той час на Буковині діяли такі жіночі школи: Державний жіночий ліцей (*das öffentliche städtische Mädchen Lyzeum*) (1898–1940 pp.), Православний дівочий ліцей «Єлена Доамна» (*das griechisch-orientalische Mädchen Lyzeum*) (1902–1940 pp.), Приватний жіночий ліцей «Юлія Хаждеу» (*das privat Mädchen Gymnasium in Czernowitz*) (1910–1940 pp.), П'ятикласна жіноча школа м. Чернівці по вул. Святої Трійці (*die fünfjährige Mädchen Schule*) (1906–1914 pp.), Жіноча початкова школа «Олтя Доамна» по вул. Штефана Великого (*die Mädchen Grundschule*).

Зосередимо увагу на методичних аспектах навчання англійської мови в Державному жіночому ліцеї «Єлена Доамна», заснованому 14 квітня 1898 року з нагоди п'ятиріччя правління імператора Франца Йозефа І. Англійська мова введена в навчальний план в 1900 р. і належала до обов'язкових предметів. Спочатку англійську мову вивчали з 3-го до 6-го класу по 3 години на тиждень, а з 1902 року – з 4-го класу зі збільшенням кількості тижневих годин на одну [3, с. 15].

Аналіз річних звітів жіночих ліцеїв дає змогу виокремити методичні аспекти навчання англійської мови: знання морфології і найважливіших синтаксичних правил; опрацювання на заняттях лексики, характерної для професій молодих жінок; правильна вимова; формування навичок та розвиток вмінь у говорінні та використанні набутих знань у повсякденних ситуаціях; розуміння писемної мови; вправність в усному використанні мови для застосування її ученицями на занятті та в певних життєвих ситуаціях; розуміння прозових та не надто складних поетичних творів; знайомство з англійською літературою за допомогою читання, ознайомлення з видатними творами літератури, починаючи від Шекспіра, а також огляд розвитку літератури від епохи Єлизавети; оволодіння графічними та орфографічними навичками письма; уміння перекладати з англійської мови на німецьку та рідну мову учениць. Заняття з англійської мови мали бути якомога більше пов'язаними із заняттями німецької та французької мов.

Наведемо фрагмент річного звіту Державного жіночого ліцею (див. табл. 1):

Таблиця №1

Розподіл годин іноземних мов (1901 н.р.)

Предмети	Клас						Разом
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	
Німецька мова	4	4	3	3	3	3	20
Французька мова	4	4	3	3	3	3	20
Англійська мова	-	-	3	3	3	3	12

З поданої вище таблиці видно, що навчання англійської мови починалося в 3-му класі, на відміну від німецької та французької мов, які вивчалися з першого класу. Починаючи з третього класу, всі три мови мали однакову кількість тижневих годин (по три). Для засвоєння пропонувався такий матеріал (предметний зміст переданий зі збереженням термінології і порядку, як він викладений в оригінальному тексті; переклад німецькомовних джерел наш – О.Т.):

3 клас: уведення в мовне середовище відбувалося на основі сприйняття (споглядання). Обов'язковим було читання зв'язаних уривків і легких віршів, а також заучування напам'ять. З морфології подавалися найважливіші правила синтаксису. Письмові роботи: у 1-му семестрі переписування в чистовик як домашня робота, з листопада всі 14 занять починали з короткого диктанту. У 2-му семестрі щомісяця писали один диктант і одну класну роботу (переписування по пам'яті, маленькі перекази, відповіді на запитання по змісту прочитаного).

4 клас: вивчення лексики про місто і країну, фразеологічні звороти та англіцизми; звертання уваги на різницю між германськими та романськими компонентами в мові. Учениці

читали вибрані уривки оповідань з англійських хрестоматій, складених за тогочасними принципами дидактики іноземних мов. Застосовувалася декламація відомих віршів XIX ст. разом із повідомленнями про біографічні дані поетів. Широко використовувалося заучування напам'ять. Стосовно граматики важливу увагу приділялося вивченню дієслів "to be" і "to have", прикметників, наказового способу, модальних словосполучень "we are to", "we have to", "we don't have to". Опрацьовувалися основи синтаксису з особливим зазначенням різниці між німецькою та англійською мовами. Письмові роботи: щомісяця одна домашня і класна робота (самостійні відповіді на запитання стосовно змісту прочитаного, нескладні описи й перекази).

4 клас, II семестр. Відбувалося навчання звукам і читанню. З морфології повторювалися найважливіші правила синтаксису на основі читання уривків текстів, підібраних із звертанням уваги на граматичні аспекти. Починалося вивчення перфектних часів, майбутнього часу, питальних, неозначених та абсолютних присвійних займенників, умовних речень, ступенів порівняння прикметників, винятків при утворенні цих ступенів, прислівників, пасивного стану, числівників, родового відмінка, герундію, інфінітива, допоміжних дієслів. Виконувалися вправи на формування навичок усного мовлення з використанням наочності та предметів дійсності, а також на основі ретельно опрацьованих уривків текстів. Згодом відбувалося заучування таких уривків. Письмові роботи: щомісяця одне шкільне і одне домашнє завдання. Для шкільних завдань – диктанти та відповіді англійською мовою на запитання. На домашнє завдання – граматичні вправи, змінювання форм та зворотний переклад, пов'язані з опрацьованими уривками тексту.

У 5-му класі відбувалося постійне вправляння в розмові, читання уривків прози і поезії XVII і XVIII ст. з мовними, змістовими й історичними поясненнями. У I семестрі, крім того, читали одне сучасне оповідання, у II семестрі – одну легку розповідь на вибір про історичну постать або подію з англійської історії. Література для читання у вільний час: розповіді або зв'язні уривки тексту із хрестоматій з усним переказом прочитаного, заучуванням напам'ять і декламуванням. Письмові роботи: щомісяця одна домашня і класна робота (переказ прочитаного, нескладні листи і твори за складеними планами, переклади з англійської мови на німецьку та навпаки). Мало місце повторення граматичного матеріалу, засвоєного в попередніх класах.

Далі вивчення граматики доповнювалося, відбувалося ознайомлення з дієприслівниковими зворотами. Дедалі більша увага приділялася читанню розповідної та описової прози, а також нескладних поетичних і драматичних творів. Учитель подавав матеріал з історії літератури. Практикувалося написання переказів, перекладених на занятті або прочитаних удома уривків, творів на задану тематику, а також перекладів з англійської мови на мову ведення занять.

У 6-му класі відбувалося повторення граматичного матеріалу. До читання пропонувалася історична, філософська й ораторська проза XVIII і XIX ст., драматичні твори, а також романи Вальтера Скотта, Джорджа Байрона або Альфреда Теннісона. Для читання у вільний час обов'язковим було ще одне сучасне оповідання в семестр. Учениці писали переклади з англійської мови на німецьку та навпаки, листи та самостійні твори. У другому семестрі практикувалося декламування віршів і драматичних сцен.

Зазначимо, що в 6-му класі рекомендовано було вести заняття англійською мовою.

У річних звітах про навчальну діяльність жіночих ліцеїв наявний перелік підручників, якими користувалися в той час: 3–6 кл. – Зоннербург, Баудіш, Кельнер «Англійська граMATика. 2-ге видання» (Sonnerburg, Baudisch, Kellner Englische Grammatik. 2. Aufl.), Кельнер «Підручник з англійської мови для жіночих ліцеїв» (1-ше та 2-ге видання) (Kellner, Lehrbuch der englische Sprache für Mädchen-Lyzeen), Еллінгер, Батлер «Підручник з англійської мови» (Ellinger, Buttler, Lehrbuch der englische Sprache, Ausgabe B, II Teil) [3, с. 50], Свобода В. «Підручник з англійської мови для жіночих ліцеїв» (Swoboda Wilhelm, Lehrbuch der englische Sprache für Mädchen-Lyzeen), Свобода В. «Англійська хрестоматія» (Swoboda Wilhelm, English Reader), Свобода В. «Шкільна граMATика англійської мови» (Swoboda Wilhelm, Schulgrammatik der englische Sprache), Файера-

банд «Історія англійської літератури» (Feuerabend, A History of English Literature) [4, S. 19]. Використовувалася книга для читання для 6-го класу авторів Надер, Вюрцнер «Англійська хрестоматія для вищих учбових закладів. 4-те видання» (Nader, Würzner, Englischches Lesebuch für höhere Anstalten, 4. Aufl.) Цікавий факт наявності в підручниках посилань на прослуховування записів на платівках, що свідчить про високий рівень навчання фонетики та тренування сприйняття на слух текстів [2, с. 112]. Підручники друкувалися німецькою мовою, оскільки це була державна мова Австро-Угорщини.

Учениці могли користуватися аутентичними творами англійської літератури, які зберігалися в бібліотеці: Т. Гарді, В. Голсуорсі, Дж. Гріна, Ч. Діккенса, Р. Кіплінга, Ф. Купера, Дж. Мередіта, В. Скотта, В. Шекспіра, Б. Шоу та багатьох інших. Натомість вчителі мали змогу ознайомлюватися з надбаннями методичної науки, які описувалися в тогочасних періодичних виданнях з педагогіки і методики. Серед авторів: Калуца, Кошвіц, Турау «Zeitschrift für französischen und englischen Unterricht» («Журнал для уроків з англійської та французької мов»), Фіетор «Die neueren Sprachen. Zeitschrift für den neusprachlichen Unterricht» («Нові мови. Журнал для уроків сучасних мов»), Фіш «Zeitschrift für Lehrmittelwesen und pädagogischen Literatur» («Журнал навчальних матеріалів і педагогічної літератури»).

У річних звітах чітко сформульовані вимоги успішного складання іспиту з англійської мови. Основним видом роботи був переклад з англійської мови на німецьку. Ліцеїстки мали вміння переказати зміст та визначити форму твору. Цей вид роботи вони мусили опанувати в дівочому ліцеї протягом навчальних семестрів, щоб відтак продемонструвати готовність правильно перекласти після невеликого обмірковування на основі ретельного граматичного аналізу, без істотної допомоги, нескладний уривок із твору відомого письменника, який не читали в школі чи вдома, а також вправно відповідати іноземною мовою на поставлені екзаменаторами запитання. Вони також повинні були володіти певними навичками розмовної англійської мови.

Проаналізувавши річні звіти діяльності досліджуваних навчальних закладів, підручники, а також вимоги до іспиту, можна зробити висновок, що в жіночих ліцеях питання навчання іноземних мов, зокрема й англійської мови, займало важливе місце в навчальному процесі. Значна увага приділялася навчанням граматичного та лексичного матеріалу, що ілюструється переліком тем, засвоєних за рік. Навчання відбувалося за принципом «від простого до складного», пройдений матеріал згодом повторювався і доповнювався. У річних звітах ліцеїв неодноразово наголошується, що вивчення морфології відбувається на основі читання аутентичних текстів, що свідчить про застосування індуктивного методу. Окрім того, учениці мали вміння вести бесіду англійською мовою на побутові теми, обговорювати зміст прочитаного, давати відповіді на запитання, переказувати тексти, що свідчить про розвиток монологічного мовлення. Однак немає доказів формування діалогічного мовлення, адже ніде не вказується, що учениці склали діалоги чи спілкувалися англійською мовою між собою чи з учителем. Також виконувався ряд письмових робіт, серед яких – написання листів, описів і творів на різноманітну тематику. Разом з тим, багато часу та уваги приділялося письмовим перекладам.

Перспективою подальших досліджень у даному напрямку може стати аналіз підручників з англійської мови, укладених на Буковині у другій половині XIX – на початку XX століття.

Список використаних джерел

1. Державний архів Чернівецької області (ДАЧО) – Ф.211, спр. 1925. – оп. 1. – 1882–1890 pp.
2. Лабінська Б. І. Історичні нариси з методики навчання іноземних мов на західноукраїнських землях (друга половина XIX – перша половина XX ст.) : монографія / Б. І. Лабінська. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. – 384 с.
3. Jahresbericht des öffentlichen Städtischen Mädchen-Lyzeums in Czernowitz. Erstattet am Schlusse des vierten Schuljahres 1901/1902 vom Direktor Dr. Josef Frank. Im Selbstvertrage der Anstalt. – Czernowitz : Czernowitzer –Buchdruckerei-Gsellschaft, 1903. – 116 S.

4. Jahresbericht des öffentlichen Städtischen Mädchen-Lyzeums in Czernowitz. Erstattet am Schlusse des vierten Schuljahres 1903/1904 vom Direktor Dr. Josef Frank. Im Selbstvertrage der Anstalt. – Czernowitz : Czernowitzer –Buchdruckerei-Gsellschaft, 1904. – 45 S.
5. Jahresbericht des öffentlichen Städtischen Mädchen-Lyzeums in Czernowitz. Erstattet am Schlusse des vierten Schuljahres 1912/1913 vom Direktor Dr. Josef Frank. Im Selbstvertrage der Anstalt. – Czernowitz : Czernowitzer –Buchdruckerei-Gsellschaft, 1913. – 86 S.
6. Swoboda W. Lehrbuch der englischen Sprache / Wilhelm Swoboda. – Wien : Franz Deutiche, 1915. – 177 S.

The investigation is dedicated to the methodological aspects of teaching English in female schools of Bukovyna in the early twentieth century. The survey of the scientific papers on this subject has been made. The preconditions of the development of English teaching methodology in Bukovyna have been stated. The characteristic features of the process of learning English in the female educational institutions of Bukovyna being a part of Austria-Hungary have been described. The female high schools' curricula of the period under research have been analyzed.

Keywords: *methodological aspects, female school, English language teaching, curriculum.*

УДК 811.14'02'367.625:378.147.091.33

Чеп'якова І. Ю.*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ ПРЕФІКСАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ ПРОСТОРОВОГО ЗНАЧЕННЯ ДАВНЬОГРЕЦЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Статтю присвячено опису психолого-педагогічних основ навчання студентів-першокурсників префіксальних дієслів просторового значення давньогрецької мови на класичних відділеннях ВНЗ України.

Ключові слова: *префіксальні дієслова просторового значення, давньогрецька мова, психологічні процеси навчання, педагогічна психологія.*

Актуальність цього дослідження полягає в тому, що дослідження психолого-педагогічних основ навчання префіксальних дієслів просторового значення давньогрецької мови студентів-першокурсників на сьогодні залишаються нерозглянутими. Натомість вивчення цих одиниць на матеріалі давньогрецької мови та психолого-педагогічні особливості під час їх навчання є цікавим і необхідним не тільки для більш глибокого розуміння тих процесів, що відбуваються в межах самої давньогрецької мови, а й для урахування їх у процесі навчання цільової аудиторії.

Мета – проаналізувати психолого-педагогічні основи навчання префіксальних дієслів просторового значення давньогрецької мови студентів-першокурсників.

Предметом дослідження є психолого-педагогічні основи навчання префіксальних дієслів просторового значення давньогрецької мови студентів-першокурсників на класичних відділеннях ВНЗ України.

Об'єкт – психолого-педагогічні основи навчання давньогрецької мови студентів-першокурсників на класичних відділеннях ВНЗ України.

Наукова новизна полягає в тому, що психолого-педагогічні основи навчання студентів-першокурсників на класичних відділеннях на матеріалі префіксальних дієслів просторового значення давньогрецької мови розглядаються вперше.

* © Чеп'якова І. Ю., 2014